

УДК 811.161.2 373.7:39

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-4-16>

Ганна ОНУФРІЙЧУК,

orcid.org/0000-0002-7589-4411

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та культури
Національного авіаційного університету
(Київ, Україна) anya.onyfriichuk@ukr.net

Світлана ЛИТВИНСЬКА,

orcid.org/0000-0002-5761-5124

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови та культури
Національного авіаційного університету
(Київ, Україна) zlsv@ukr.net

АСОЦІАТИВНІ ПАРАЛЕЛІ БІПОЛЯРНОЇ ПАРИ «ЛЮДИНА / КОМАХА» В УКРАЇНСЬКІЙ ЕТНОФРАЗЕОЛОГІЇ

Актуальність дослідження зумовлена потребою вивчення лінгвокультурного потенціалу українських етнофразеологізмів, які репрезентують зв'язок мови і етнокультури народу. На матеріалі української етнофразеології досліджено тенденції розвитку фразеологічних одиниць на позначення асоціативної паралелі біполярної пари «людина / комаха». Етнофразеологізми на позначення світу комах є виявом образного мислення українців. Асоціативні паралелі створюються на особистому суб'єктивному досвіді індивідуума, які збігається з етнокультурними традиціями народу, до якого належить мовець. Через призму анімістичного світогляду народу комплексно проаналізовано специфіку відображення асоціативних паралелей між людиною та комахою в поширених етнофразеологізмах, особливу увагу приділено вивченню буковинських етнофразеологічних одиниць.

У біполярній парі «людина / комаха» виокремлено й досліджено такі асоціативні паралелі: людина ↔ бджола, людина ↔ комар, людина ↔ мураха (мурашка), людина ↔ саранча (сарана). Притаманні комахам риси метафорично переосмислено у прислів'ях, приказках, піснях, народних віруваннях, народних прикметах і повір'ях, у художній літературі. У народній символіці бджола уособлює святість, душевну чистоту, достаток; комар – мізерність, уїдливість; мурашка – працьовитість; саранча – ненажерливу й руйнівну силу. На Буковині поширено етнофразеологізми, в яких використано діалектні слова на позначення комах (бджола – рабіуниця, комар – цинцарь, мурашка – муравель, мухарица). Символічне значення образів цих комах у деяких буковинських прислів'ях має й інше тлумачення (бджола (рабіуниця) – крадійка).

Етнофразеологізми, створені на основі метафоричного осмислення реалій і компонентів мовних одиниць, відображають етносимвольну картину світу українського народу, сприяють пізнанню його традицій, національної ідентичності й неповторності.

Ключові слова: антропоцентризм, асоціативна паралель, біполярна пара, етнофразеологізм, фразеолог.

Hanna ONUFRICHUK,

orcid.org/0000-0002-7589-4411

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Culture
National Aviation University
(Kyiv, Ukraine) anya.onyfriichuk@ukr.net

Svitlana LYTVYNSKA,

orcid.org/0000-0002-5761-5124

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Ukrainian Language and Culture
National Aviation University
(Kyiv, Ukraine) zlsv@ukr.net

ASOCIATIVE PARALLELS BETWEEN THE BIPOLAR OPPOSITION “PERSON / INSECT” IN UKRAINIAN ETHNOPHRASEOLOGY

The relevance of the research is necessitated by the need to study the linguistic and cultural potential of Ukrainian metaphorical phrases, which represent the link between the language and the ethnic culture of the people. On the basis of the material of Ukrainian ethnophrasology the tendencies of the development of phraseological units for the recognition of associative parallels of the bipolar opposition “person / insect” are investigated. Ethnophrasologisms to denote the world of insects are a manifestation of the figurative thinking of Ukrainians. Associative parallels are created on the personal subjective experience of the individual, which coincides with the ethnocultural traditions of the people to which the speaker belongs.

Through the prism of the animistic worldview of the people, the specifics of the reflection of associative parallels between human and insect in common ethnophrasologisms are comprehensively analyzed, special attention is paid to the study of Bukovinian ethnophrasological units. In the bipolar opposition “person / insect”, associative parallels have been identified and investigated: person ↔ bee, person ↔ mosquito, person ↔ ant, person ↔ locust. Insect traits are metaphorically reinterpreted in proverbs, sayings, songs, folk beliefs, folk signs and beliefs, fiction and more. In folk symbolism, the bee represents holiness, purity of soul, prosperity; mosquito – scantiness, causticity; ant – diligence; locust is a voracious and destructive force. Ethnophrasologisms are widespread in Bukovyna, in which dialect words are used to denote insects (bee – rabiunitsa, mosquito – tsintsar, ant – muravel, muharitsa). The symbolic meaning of the images of these insects also in some Bukovinian proverbs has a different interpretation (bee (rabiunitsa) – thief).

Ethnophrasologisms are created on the basis of metaphorical comprehension of realities and components of language units, reflect the ethno-symbolic the world picture of the Ukrainian people, promote knowledge of its traditions, national identity and uniqueness.

Key words: anthropocentrism, associative parallels, bipolar opposition, ethnophrasologism, phrase field.

Постановка проблеми. Фразеологія, яка є невід’ємним складником кожної мови, її народною скарбницею, містить багатий матеріал про звичаї, традиції, вірування, історію, ідеали, мрії та сподівання народу. У сталих сполуках цього типу відображено взаємовідносини між людьми, фізичний і психологічний стан людини, плоди її розумової діяльності, різні характеристики та влучні оцінки. Вони продукують культурну інформацію про суспільство, світ, народ і становлять великий інтерес у дослідників рідного слова. Сталі мовні сполуки є важливим об’єктом етнолінгвістики, яка відстежує тісний зв’язок мови й етносу, мови та етнокультури. Фразеологічні одиниці є тим будівельним матеріалом, навколо якого формується мовна картина певного етносу. Тому уявлення про «фразеологічну картину світу» ґрунтується на постулаті В. фон Гумбольдта про те, що «людина думає, відчуває й живе тільки в мові» (Гумбольдт, 1985: 378). Цим і зумовлена необхідність ґрунтовного вивчення етнофразеологізмів в українській мові.

Аналіз досліджень. В Україні вивчення фразеології в концептуальному та етнокультурному висвітленні започаткували Б. Грінченко (Грінченко, 1927-1928), М. Костомаров (Костомаров, 1991), А. Кримський (Кримський, 1922), О. Потебня (Потебня, 1976), М. Сумцов (Сумцов, 1897) та інші науковці. Сучасні етнолінгвістичні дослідження сталих мовних одиниць здебільшого ґрунтуються на широкому залученні позамовних чинників, пов’язаних із широкими культурними надбаннями народу.

Вони репрезентовані працями А. Вежбицької (Вежбицька, 1996), Є. Верещагіна (Верещагін, 1980), С. Єрмоленка (Єрмоленко, 2006), В. Жайворонка (Жайворонко, 2006), В. Костомарова (Костомаров, 1991), В. Русанівського (Русанівський, 2004) та інших. Вагомим внеском у сьогоденне вивчення фразеології є монографія О. Селіванової «Нариси з української фразеології (психоконітивний та етнокультурний аспекти)», у якій дослідниця подає поглиблений підхід до інтерпретації внутрішньої форми фразеологізмів, при якому враховується не лише значення та структура вільного словосполучення як бази фразетворення, але й асоціативно-образний потенціал поєднання мовних знаків (Степанов, 1997: 52).

Мета статті – на матеріалі української етнофразеології відстежити тенденції розвитку фразеологічних одиниць на позначення асоціативної паралелі біполярної пари «людина / комаха».

Виклад основного матеріалу. Відомо, що навколишній світ кожна людина сприймає суб’єктивно та переосмислює його насамперед через мову за допомогою творчого мислення. Антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ спонукає до виникнення певних асоціацій. Асоціативні зв’язки виникають на основі окремих уявлень, які з’являються в процесі переосмислення такого образу. Нині не існує єдиного погляду на чинники, які спонукають до їхнього виникнення. Деякі вчені (Б. Плотников, Г. Щур) вважають, що в основу виникнення асоціацій покладено об’єктивний і соціальний досвід індивідуума, інші ж вказують на їхній психічний

характер (В. Вундт, Ф. Галтон) або на залежність від культурно-історичних традицій народу (А. Залевська, А. Сахарний) (Давидова, 1983: 24).

На нашу думку, варто говорити про комплекс умов, які спричиняють появу таких асоціацій. Так, асоціація як зв'язок між певними об'єктами або явищами ґрунтується на особистому суб'єктивному досвіді людини, що збігається з досвідом тієї культури, до якої належить мовець. Асоціації є результатом сприйняття людиною об'єктивної дійсності крізь призму власного життєвого досвіду, а також культурного й соціального рівня, належності до певної етнічної групи.

О. Потебня вважав асоціативність одним із основних чинників утворення низки уявлень: «Асоціативність полягає у тому, що різномірні сприйняття не знищують взаємно свою самостійність, а, залишаючись самі собою, зливаються в одне ціле» (Потебня, 1976: 136). Спираючись на дослідження В. фон Гумбольдта, науковець зазначив, що формування й способи вираження асоціацій мотивуються належністю індивідуума до певного етнокультурного об'єднання та до людства загалом. Акумуляючи досвід свого народу, мовець пропускає його крізь призму суб'єктивізму (Там же, с. 195). Тому й будь-який асоціативний процес має суб'єктивний характер, в основі якого лежить об'єктивна дійсність (Там же, 143).

Асоціації в межах асоціативно-змістового поля розподіляються за певними напрямками, утворюючи паралелі. Асоціативні паралелі – це своєрідні закономірні зв'язки, які виникають у процесі мислення, в результаті яких поява одного елемента в певних умовах викликає образ іншого, пов'язаного з ним. Тобто це зв'язки між окремими явищами, фактами чи предметами, що відображені у свідомості та закріплені в людській пам'яті. Формування асоціацій є складним процесом, який передбачає зв'язок між окремими думками, уявленнями, почуттями, тому будь-яке слово, сказане, прочитане або почуте, формує певний образ і призводить до певних асоціативних зв'язків. Проводячи асоціації, людина виявляє своє бачення дійсності крізь призму індивідуальної асоціативної картини світу, що формується в період її становлення в певному соціальному, культурному, ментальному та лінгвістичному просторі, що закарбовується у її підсвідомості.

Цікавою біполярною парою є асоціативна паралель «людина / комаха». Світ комах у народному мовленні знайшов своє відображення в етнофразеологізмах, легендах, віруваннях, прикметах і переказах. Прикладів із комахами знаходимо небагато, «більшість із них є дрібними улам-

ками загальноарійських космогонічних поглядів», що пізніше набули християнсько-апокрифічного забарвлення (Булашев, 1992: 394).

Серед комах виокремлюємо такі асоціативні паралелі *людина ↔ бджола*, *людина ↔ комар*, *людина ↔ мураха (мурашка)*, *людина ↔ саранча (сарана)*.

Людина ↔ бджола. Бджола як комаха у народному мовленні є символом душевної чистоти, побожності й святості. Її здавна вважали «Божою пташкою», «Божою мушкою», тому знищувати її, за народними повір'ями, великий гріх. Вона освячує свій мед, що є обов'язковим атрибутом народних обрядів, наприклад, у різдвяній куті, а також у ритуалі похорону чи поминок (додають мед у коливо). Тому й бджолярство в народі вважалося святим заняттям, пасіка – святим місцем, а пасічник – Божою людиною. У народному мовленні спостерігаємо шанобливе ставлення до комах, тому її й називають «святою». Ніколи не кажуть, що вона «здохла», а лише «померла» (як про людину) (Словник символів).

Бджола є й символом Великої Богині; першопочатку світу, безсмертя; чистоти душі, творчої діяльності, верховної влади; працьовитості, невтомності; у слов'ян-язичників – це символ кохання; у християнській традиції – символ старанності, красномовства, святості, непорочності, порядку, бережливості (Там же).

В українських колядках бджоли – важливий елемент Світового дерева. Вони вважалися одними із зачинателів Всесвіту. В українській літературі бджола – символ працьовитості, достатку. Наприклад, у байці Г. Сковороди «Бджола і шершень» бджола стала символом самопожертви, вічного неспокою заради інших (Там же). За народними віруваннями оберігачами «*Божих пташок*» («*Божих мух*») вважаються святі Зосим і Сава. Тому з цією комахою пов'язано багато прикмет. Наприклад, у день Святого Зосима-Бджоляра (7/30 квітня) виставляли вулики на бджільнику й просили «*бджолиного бога*», щоб бджола злітала до моря й принесла золоті ключі від довгоочікуваного літа. У день Сави (7 вересня/10 жовтня) пасічники ховали вулики на зиму і змушували молитися дітей, бо їхня молитва «*найугодніша*» Богів: «*Дай, Боже, щоб бджілки водилися, мед носили і не вмирали*». Бджолину отруту й прополіс слов'яни широко використовували в народній медицині (Жайворонок, 2006: 31).

Ця комаха є символом працьовитості, тому й кажуть: «*Будь робоча, як бджола*». Постійне асоціювання меду з бджолою народ переносить на добру людину, яка не мислить свого життя без

праці (добрий чоловік без роботи, що бджола без меду). Тісні зв'язки людини та комахи спонукали до виникнення прислів'їв: *бджола на красний цвіт летить; добру людину бджола не кусає*. У народному мовленні, зокрема на Буковині, знаходимо діалектну назву цієї комахи *рабіуниця*, що позначає бджолу-крадійку, наприклад: *У вулик залітила рабіуниця і покрала мед* (Гуйванюк, 2005: 448). Спостерігаючи за поведінкою цієї комахи, визначають погоду, пор.: *ранній виліт бджіл – гарна буде весна; бджоли сидять на стінках вулика – буде велика спека* (Пазяк, 1989: 384); *як рік сухий – купуй бджілку, а коли мокрий – корівку* (Збірка українських приказок та прислів'їв, 2002: 45).

Людина ↔ комар. Життя людини відбувається у тісному зв'язку з навколишнім світом, де її оточують не лише позитивні тварини, комахи, але й ті, які створюють певні проблеми для неї. До таких комах відносимо комарів, яких за народним повір'ям вважають витвором диявола, а тому кажуть: *«Чорт дав комарів, а Бог – огонь»* (Жайворонок, 2006: 303).

Образне народне мовлення породило стійке фразеологічне словосполучення *«задушити комара»* на позначення «вгамувати голод, поївши». Комар символізує мізерність (з *комара роблять слона; ніхто не чув, як комар чхнув*), слабкість (*він і за комара сили не має*), уїдливість (*комар і цареві на носі грає; комар як ворон: де сяде, там і клює*). Відомою є також народна пісня про комарика. Так, Є. Онацький стверджує, що цю пісню складено як сатиру на козака Олексу Розума, який одружився з російською царицею Єлизаветою і став Розумовським, що спричинило до відновлення українського гетьманства в особі його брата Кирила. Але цариця померла, і на її місце прийшла Катерина II: *«Де взялася шура-бура, вона ж того комарика з дуба здула»* (Там же).

Спостерігаючи за поведінкою цієї комахи, визначають погоду: *комарі та мошки стовпом – на гарну погоду; комарі активні – перед дощем* (Пазяк, 1989: 384). Також в етнофразеологізмах відображено природні особливості цієї комахи: *вдень душка, а вночі кусають комарі; вдень від спеки ховається, а ввечері – від комарів; жать удень душно, а вночі кусаються комарі; хоч мороз і припікає, зате комарів немає* (Пазяк, 1989: 68, 75, 102; Збірка українських приказок та прислів'їв, 2002: 218); *кусають комарі – то до пори; і комарі кусають тільки до пори* (Пазяк, 1989: 228).

У народному мовленні знаходимо діалектні назви цієї комахи, наприклад, на Буковині комара називають *цинцарь*: *Бере панчохі, бо ввечір цин-*

царі дужи кусають (Гуйванюк, 2005: 625). Народне вірування багате й на прикмети щодо комахи: *багато комарів – урожай на ягоди, а мошки – на гриби; багато комарів – багато ягід, багато мошки – багато грибів* (Пазяк, 1989: 384). Вислів *коли з'являються комарі, пора сіяти жито* (Там же) підкреслює особливості природного циклу.

Людина ↔ мураха (мурашка). Мурашка виступає в народному віруванні символом працьовитості. Вона вважається нешкідливою, через це її гріх убивати. Розрізняють мурашок червоних і чорних. Перші зуться «дівчачими» й кусають нібито лише дівчат; інші ж – «хлоп'ячими» й кусають нібито тільки хлопців. Якщо зруйнувати мурашник, то буде сильний вітер. На тому місці, де був мурашник, не можна зводити оселі, бо хвороба і смертність буде, водночас сараї і скотарні можна будувати, тоді буде прибуток скотини. Коли побачиш уперше навесні мурашок, добре набрати їх у пригорщу й потерти себе по обличчю, тоді не потрапиш з волами у шкоду. Діти, побачивши мурашник, устромляють у нього палички, змочені слиною, примовляючи: *«Комашка, комашка! На тобі медку, а мені дай сирівчику (квасу)»*. Вийнята з мурашника паличка береться мурашиною кислотою, яку діти облизують. Якщо мурашки роблять великі мурашники, то взимку варто чекати сильних морозів. Цих комах селяни активно використовують у народній медицині, наприклад, варять мурашок в окропі, потім цим відваром паряться від ломоти, а також парять волам хворі ший (Булашев, 1992: 398–399).

За народними прикметами, якщо *мурашки поспішають у гнізда, ховаються – на дощ, грозу, вітер; великі мурашники восени – на холодну зиму* (Пазяк, 1989: 384). Поява у хаті чорних мурашок, за повір'ям, – до смерті, коричневих – на щастя. У народному мовленні є різні діалектні назви цієї комахи. Наприклад, на Буковині мурашу (мурашку) називають *муравель, мухарица*: *Я вже білиш ни буду класти торбину с хлібом на межу, бо полізут мухариці* (Гуйванюк, 2005: 300–301).

Людина ↔ саранча (сарана). Сарана (саранча) здавна вважалася «карою Божою», оскільки її нальоти не раз знищували посіви (Жайворонок, 2006: 522). У народних віруваннях є легенда, що у сарани на крилах нібито є напис, щоразу новий, про те, за які саме гріхи людські цього разу послано Господом сарану. Як кара Божа сарана жодними засобами не може бути винищена; навпаки, чим більше вбивати її і гнати, тим більше завдасть вона шкоди. Звільнитися від сарани можна тільки молитвою (Булашев, 1992: 400).

Асоціативні зв'язки комахи та людини спричинили до появи такої приповідки у народному мовленні: «*То – чиста сарана, що одним кінцем ість, а другим гидить*» або ще: «*Сидить як куря, а дивиться як сарана*» (тобто сидить тихо, а поглядає захланно) (Жайворонок, 2006: 522). У мовленні буковинців навіть є прокляття із символікою цієї комахи, наприклад, «*Агі на тебе, сарано нечиста!*»

Також цей образ уособлює руйнівну, ненажерливу силу, що засвідчено в художніх текстах, наприклад: «*Ігуменя, два попи, два дяки, сімсот монашок – ціла сарана сидить на селянській шиї, оббирає та обкрадає наші кишені*», «*Оце приходить ховатись од проклятої сарани з святим хлібом! – задриботав Порох*» або «*Зі всіх боків, наче сарана, сунули [фашисти]*» (СУМ, Т. 9, 1978: 58). Образ комахи спричинив до утворення найменування *піша сарана*; *перелітна сарана*. Часто у мовленні використовується лексема *саранча* на позначення великої кількості людей як уособлення зажерливої та руйнівної сили, пор.: «*То [пани Польські] була здавна, ще за гетьманщини, голодна ненажерлива сарана, котра налетіла з Польщі на вільні степи розкішної України... Жерти, троцциту – одна в неї здавна думка*» (Панас Мирний) (Там же).

Висновки. Важливою часткою національної культури, що так чи інакше відбиває етнокультурні уявлення, переживання, світосприйняття, є фразеологічні одиниці народного мовлення. З їх допомогою формується образ реального чи уявного світу, яким його бачить носій. Спостереження над фразеологічними одиницями, породженими народним мовленням, спонукає дослідників до пізнання власне мовних процесів, а також дає змогу розкрити сталі мовні одиниці, зміст яких з плином часу стерся.

Тісний контакт людини із навколишнім середовищем, з тваринами, птахами, комахами спонукає до проведення асоціативних паралелей і з'ясування їхньої ролі у житті. У біполярній парі «*людина / комаха*» виокремлюємо асоціативні паралелі: *людина ↔ бджола*, *людина ↔ комар*, *людина ↔ мураха (мурашка)*, *людина ↔ саранча (сарана)* тощо.

Отже, творення етнофразеологізмів здебільшого відбувається на основі метафоричного осмислення реалій і компонентів мовних одиниць, що сприяє створенню образної картини світу, виступає своєрідним ключем до пізнання минулого та сьогодення нації, її культури, духовності, менталітету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах і віруваннях. Київ, 1992. 414 с.
2. Вежицькая А. Язык. Культура. Познание. Москва : Русские словари, 1996. 416 с.
3. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческая теория слова. Москва : Русский язык, 1980. 320 с.
4. Гумбольдт фон В. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс, 1985. 440 с.
5. Ермоленко С. С. Мовне моделювання дійсності і знакова структура мовних одиниць. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. 384 с.
6. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ, 2006. 703 с.
7. Збірка українських приказок та прислів'їв: репринтне відтворення вид. 1929 р. Київ : Техніка, 2002. 224 с.
8. Костомаров М. І. Две русские народности. Київ – Харків : Майдан, 1991. 72 с.
9. Мифологическая энциклопедия. Животные в мифологии. URL: <http://myfology.narod.ru/myth-animals/animals.html> (дата звернення: 22.01.2020).
10. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської старо-українщини XI – XVIII ст. / за ред. О. О. Шахматов, А. Ю. Кримський. Київ : Друкар, 1922. 182 с.
11. Полнога Л. М. Словник синонімів української мови. Київ, 2001. 448 с.
12. Потєбня А. А. Эстетика и поэтика. Москва : Искусство, 1976. 614 с.
13. Прислів'я та приказки. Природа. Господарська діяльність людини / упоряд. М. М. Пазяк. Київ, 1989. 480 с.
14. Психологический словарь / под ред. В. В. Давыдова. Москва : Педагогика, 1983. С. 24–26.
15. Русанівський В. М. Мовна картина світу в етнокультурній парадигмі. *Мовознавство*, 2004. № 4. С. 3–7.
16. Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуїванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.
17. Словник символів культури України. URL: <http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm>.
18. Словник української мови: в 11 тт. / АНУРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
19. Словарь української мови: у 3 тт. / упоряд. Б. Грінченко. Київ : Горно, 1927–1928.
20. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко. Київ, 2003. 1104 с.
21. Степанов Ю. С. Концепт. *Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования*. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1997. 838 с.
22. Сумцов Н. Ф. Современная малорусская этнография. Київ, 1897. 85 с.

REFERENCES

1. Bulashev H. O. Ukrainskyi narod u svoikh lehendakh, relihiinykh pohliadakh ta viruvanniakh [Ukrainian people in their legends, religious views and beliefs]. Kyiv, 1992. 414 p. [in Ukrainian].

2. Vezhbitskaya A. Yazyk. Kultura. Poznanie [Tongue. Culture. Cognition]. Moskva : Russkie slovari, 1996. 416 p. [in Russia].
3. Vereshchagin E. M., Kostomarov V. G. Lingvostranovedcheskaya teoriya slova [Linguistic theory of the word]. Moskva : Russkiy yazyk, 1980. 320 p. [in Russia].
4. Gumboldt von V. Yazyk i filosofiya kultury [Language and philosophy of culture]. Moskva : Progress, 1985. 440 p. [in Russia].
5. Yermolenko S. S. Movne modeliuvannya diisnosti i znakova struktura movnykh odynyts [Linguistic modeling of reality and sign structure of language units]. Kyiv : Vydavnychi Dim Dmytra Buraho, 2006. 384 p. [in Ukrainian].
6. Zhaivoronok V. V. Znaky ukrainskoi etnokultury: Slovnyk-dovidnyk [Signs of Ukrainian ethnoculture: Dictionary-reference book]. Kyiv, 2006. 703 p. [in Ukrainian].
7. Zbirka ukrainskykh prykazok ta prysliv'iv: Repryntne vidtvorennia vyd. 1929 r. [Collection of Ukrainian proverbs and sayings: Reprint reproduction ed. 1929]. Kyiv : Tekhnika, 2002. 224 p. [in Ukrainian].
8. Kostomarov M. I. Dve russkie narodnosti [Two Russian peoples]. Kiïv – Kharkiv : Maydan, 1991. 72 p. [in Ukrainian].
9. Mifologicheskaya entsiklopediya. Zhivotnye v mifologii [Mythological encyclopedia. Animals in mythology]. URL: <http://myfology.narod.ru/myth-animals/animals.html> (data zvernennia: 22.01.2021).
10. Narysy z istorii ukrainskoi movy ta khrestomatii z pamiatnykiv pysmenskoi staro-ukrainshchyny XI – XVIII st. [Essays on the history of the Ukrainian language and a textbook from the monuments of the written Old Ukrainian of the XI – XVIII centuries] / ed. O. O. Shakhmatov, A. Yu. Krymskyi Kyiv : Drukar, 1922. 182 p. [in Ukrainian].
11. Poliuha L. M. Slovnyk synonimiv ukrainskoi movy [Dictionary of synonyms of the Ukrainian language]. Kyiv, 2001. 448 p. [in Ukrainian].
12. Potebnya A. A. Estetika i poetika [Aesthetics and poetics]. Moskva : Isskustvo, 1976. 614 p. [in Russia].
13. Paziak M. M. Pryslivia ta prykazky: Pryroda. Hospodarska diialnist liudyny [Proverbs and sayings: Nature. Human economic activity]. Kyiv, 1989. 480 p. [in Ukrainian].
14. Psikhologicheskii slovar [Psychological Dictionary] / ed. V. V. Davydova. Moskva : Pedagogika, 1983. P. 24–26 [in Russia].
15. Rusanivskyi V. M. Movna kartyna svitu v etnokulturnii paradyhmi [Linguistic picture of the world in the ethnocultural paradigm]. *Movoznavstvo*, 2004. № 4. P. 3–7 [in Ukrainian].
16. Slovnyk bukovynskykh hovirok [Dictionary of Bukovinian dialects] / ed. N. V. Huivaniuk. Chernivtsi : Ruta, 2005. 688 p. [in Ukrainian].
17. Slovnyk symboliv kultury Ukrainy [Dictionary of symbols of Ukrainian culture]. URL: <http://ukrlife.org/main/evshan/symbol.htm>. (data zvernennia: 20.01.2021).
18. Slovnyk ukrainskoi movy u 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language in 11 t.]. Kiev : Naukova dumka, 1970-1980 [in Ukrainian].
19. Slovar ukrainskoi movy: u 3 tt. [Dictionary of the Ukrainian language: in 3 vols.] / eds. Hrinchenko B. Kyiv : Horno [in Ukrainian].
20. Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy [Dictionary of phraseology of the Ukrainian language] / eds. V. M. Bilonozhenko. Kyiv, 2003. 1104 p. [in Ukrainian].
21. Stepanov Yu. S. Kontsept [Concept]. *Konstanty: Slovar russkoy kultury. Opyt issledovaniya*. Moskva : Shkola “Yazyki russkoy kultury”, 1997. 838 p. [in Russia].
22. Sumtsov N. F. Sovremennaya malorusskaya etnografiya [Modern Little Russian ethnography]. Kyiv, 1897. 85 p. [in Ukrainian].